

Oostrum, Heechswai 8
Gemeente Dongeradeel (Frl.)
Archeologische Begeleiding
onder protocol Opgraven, II
Steekproefrapport 2015-08/03

Oostrum, Heechwei 8
Gemeente Dongeradeel (Frl.)
Archeologische Begeleiding
onder protocol Opgraven, II
Steekproefrapport 2015-08/03

Oostrum, Heechswai 8.
Gemeente Dongeradeel (Frl.)
Archeologische Begeleiding onder protocol
Opgraven, II

Een onderzoek in opdracht van
Bouwbedrijf Holwerda v.o.f.

Steekproefrapport 2015-08/03
ISSN 1871-269X

auteur: J.B. Veenstra, MA
autorisatie: dr. J. Jelsma (senior archeoloog)

De Steekproef bv werkt volgens de
Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.3

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door
De Steekproef bv, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, september 2015

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
zonder bronvermelding.

De Steekproef bv aanvaardt geen
aansprakelijkheid voor eventuele schade
voortvloeiend uit de toepassing van de
adviezen of het gebruik van de resultaten van
dit onderzoek.

De Steekproef bv
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

telefoon	050 – 5779784
fax	050 – 5779786
internet	www.desteekproef.nl
e-mail	info@desteekproef.nl
kvk	02067214

Inhoudsopgave

Samenvatting

Administratieve gegevens van het plangebied

1. Inleiding.....	1
1.1 Ligging van het plangebied.....	2
2. Vooronderzoek.....	4
2.1 Samenvatting bureau- en inventariserend veldonderzoek.....	4
2.3 Archeologische verwachting.....	6
3. Veldonderzoek.....	7
3.1 Werkwijze.....	7
3.2 Resultaten van het onderzoek.....	7
4. Conclusies.....	13
4.1 Beantwoording onderzoeksvragen.....	13
4.2 Advies.....	14

Literatuurlijst

Appendix I: Archeologische Periode-indeling

Appendix II: Vlaktekening

Appendix III: Vondstdeterminatielijst

Samenvatting

Op 14 en 18 augustus 2015 is in opdracht van Bouwbedrijf Holwerda v.o.f., door De Steekproef bv een archeologische begeleiding conform protocol opgraven uitgevoerd op de locatie Heechswei 8 te Oostrum. In het plangebied is een bestaande woning gesloopt en wordt een nieuwe woning gebouwd. De archeologische werkzaamheden hebben bestaan uit het begeleiden van sloopwerkzaamheden van funderingen en het uitgraven van de bouwput van de nieuw te bouwen woning.

Tijdens de archeologische begeleiding te Oostrum is een deel van de zuidzijde van de dorps terp van Oostrum aangetroffen. Het gedocumenteerde vlak betrof de onderkant van de in het plangebied aanwezige deel van de terp. De toplagen waren grotendeels verstoord. Vandaar dat gesproken kan worden van de terpzool. Slechts over een afstand van twee meter in de noordelijke putwand kon een profiel gedocumenteerd met daarin meerdere terplagen. Dit profiel heeft geen extra inzichten opgeleverd, behalve dat de lagen in oostelijke richting lijken af te lopen.

De aangetroffen terpzool betreft een uitbreiding van de dorps terp, die op basis van aardewerk gedateerd kan worden tussen de 12e en 14e eeuw. In het vlak zijn geen sporen van bewoning aangetroffen. Op basis van het ontbreken van deze sporen en het feit dat het aangetroffen vondstmateriaal in een uiterst gefragmenteerde en verweerde conditie verkeerd en door de hele laag aanwezig is, zonder in sterke concentraties voor te komen, lijkt te duiden op het gebruik van dit gedeelte van de terp als akker. De aanwezigheid van akkers op terpen en de hoger gelegen kwelderruggen is ook tijdens eerdere onderzoeken vastgesteld.

Opvallend is dat sprake is van een terpuitbreiding in een periode waarin ook de eerste dijken worden aangelegd. Waarschijnlijk functioneerden de vroegste dijken voornamelijk als zomerdijken, en konden de kwelders gedurende de herfst en winter alsnog overstromen.

Naast een terp is een waterput aangetroffen die op basis van stratigrafie gedateerd kan worden in de 19e of 20e eeuw en heeft toebehoord tot de vroegere bewoning van de huidige in het plangebied aanwezige boerderij. Deze huidige woning is waarschijnlijk de eerste bebouwing op dit deel van de dorps terp van Oostrum.

Administratieve gegevens van het plangebied

Provincie	Fryslân
Gemeente	Dongeradeel
Plaats	Oostrum
Toponiem	Heechswei 8
Kaartblad	6B
Coördinaten hoekpunten	N 199,867/593,998 W 199,828/593,978 O 199,907/593,979 Z 199,891/593,941
Oppervlakte van het plangebied	Circa 1000 m ²
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	Circa 170 m ²
Uitvoering veldwerk	14 en 18 2015
Bevoegde overheid	Gemeente Dongeradeel dhr. D. Keegstra Koningstraat 13, Postbus 1 9100 AA Dokkum d.keegstra@dongeradeel.nl
Deskundige namens de bevoegde overheid	Provincie Fryslân dr. G. de Langen Postbus 20120 8900 HM Leeuwarden 058-2925487 g.delangen@fryslan.nl
Opdrachtgevers	Bouwbedrijf Holwerda v.o.f. dhr. T.A. Holwerda 't Oogh 6 9137 SL Oosternijkerk info@bouwbedrijfholwerda.nl 0519-241316
OM-nummer	3296096100
ISSNnr.	1871 - 269X
Uitvoerder	De Steekproef bv
Steekproef projectcode	2015-08/03
Geomorfologische context	noordelijk zeekleigebied
NAP-hoogte maaiveld	circa 0 meter +NAP
Maximale diepte onderzoek	0,82 meter onder maaiveld
Huidig grondgebruik	Bebouwing (huis)
Beheer en plaats van documentatie	De Steekproef bv tot deponering bij het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis

1. Inleiding

Op 14 en 18 augustus 2015 is in opdracht van Bouwbedrijf Holwerda v.o.f. een archeologische begeleiding conform protocol opgraven uitgevoerd op het terrein Heechswai 8 te Oostrum. De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de sloop van een woning en het uitgraven van een bouwput voor een nieuwe woning. Het betreft de sloop en nieuwbouw van het voorhuis van een boerderij, waarbij de schuur van de boerderij blijft staan. Van oorsprong betreft het een stelpboerderij waar in de jaren '50 van de twintigste eeuw een woonhuis aan vast is gebouwd. De oorspronkelijke woning is destijds in gebruik genomen als schuur. De uitgevoerde archeologische begeleiding is uitgevoerd ter plekke van de in de jaren '50 gebouwde woning. Deze wordt vervangen voor nieuwbouw.

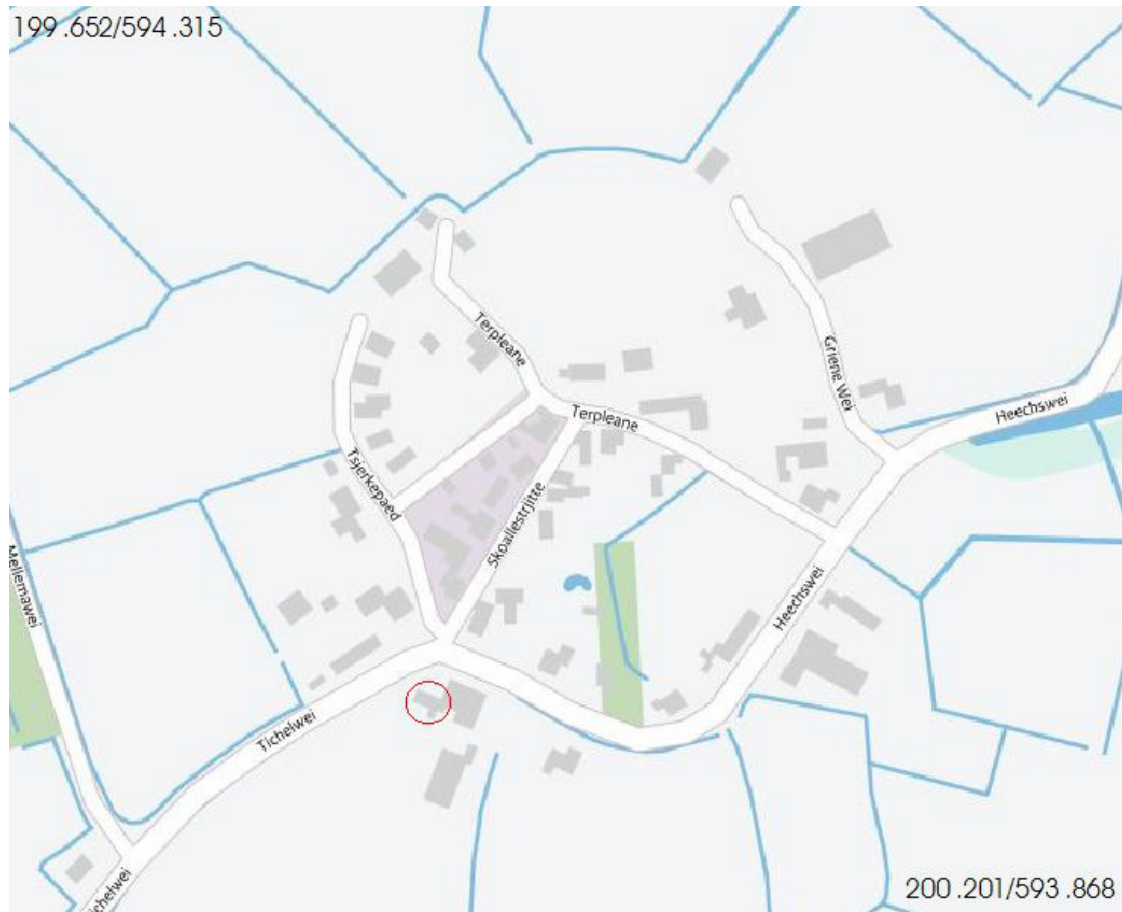
In deze rapportage wordt getracht de in het Programma van Eisen (PvE) opgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden. Deze onderzoeksvragen zijn:

1. Wat is de aard, datering en conserveringsgraad van de aanwezige archeologische resten?
2. In hoeverre is de begrenzing van de terp vast te stellen?
3. Uit welke lagen is de terp opgebouwd en zijn deze te dateren?
4. Zijn er op of in de top van het pleistocene zand ook sporen van menselijke activiteiten gevonden?
5. Zo ja: waaruit bestaan deze en zijn deze te dateren?
6. Zijn er sporen aanwezig van oude terreinindeling (sloten, bijgebouwen, water- en of beerputten etc.)?
7. Zijn er sporen aanwezig van voorgangers van de huidige boerderij op de terp aan de Heechswai 8? Zo ja, zijn deze te faseren en/of dateren?

Het veldwerk is door J.B. Veenstra, MA (senior KNA-archeoloog) uitgevoerd conform de KNA 3.3 en het PvE dat voor dit onderzoek is opgesteld door drs. P. Baak van De Steekproef bv (Baak 2015). Dit PvE is ter beoordeling en goedkeuring voorgelegd aan de gemeente Dongeradeel (bevoegde overheid) en op 29 juli 2015 goedgekeurd.

1.1 Ligging van het plangebied

Oostrum is een terpdorp op enkele kilometers oostelijk van Dokkum, iets noordelijk van de Dokkumer Ee. Het onderzochte gebied bevindt zich aan de zuidkant van het dorp Oostrum, net ten zuiden van de terp. Noordelijk van het terrein loopt de Heechswai, westelijk de Tichelwei.

Figuur 1. Het plangebied in rood aangegeven en rood omcirkeld op de Topografische Kaart van Nederland (Bron: Topografische Dienst Kadaster 2015).

Figuur 2. Het onderzochte gebied in augustus 2015. Foto genomen richting het noorden. Vooraan de onderzochte bouwput, verder naar achteren zichtbaar de terp van Oostrum, uiterst rechts de oorspronkelijke woning van de (step)boerderij, die thans in gebruik is als schuur.

2. Vooronderzoek

In het plangebied is in het kader van de geplande werkzaamheden een archeologisch bureau- en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen uitgevoerd (Bongers 2015). De bevindingen van dit onderzoek worden in dit hoofdstuk in het kort samengevat.

2.1 Samenvatting bureau- en inventariserend veldonderzoek

Fysische geografie

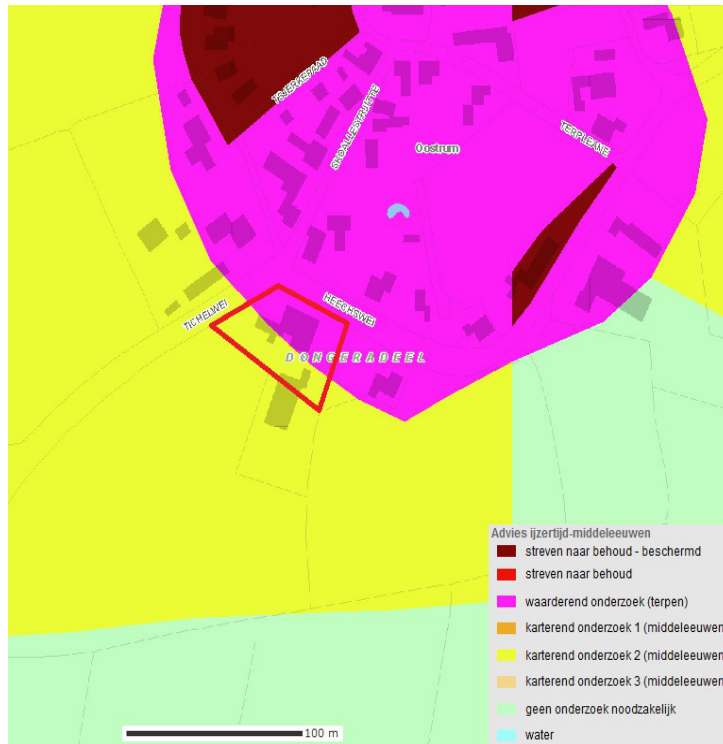
Plangebied Heechswai 8 ligt in zeekleigebied op circa één meter boven NAP. De top van de terp van Oostrum ligt op vier meter boven NAP. Op een paleogeografische reconstructie van 2750 vC maakt het plangebied nog deel uit van een pleistoceen dekzandgebied. Hierna raakt het gebied overwoekerd door veenmoeras (vanaf de bronstijd) en vervolgens wordt het overstroomd door de zee. Op de geomorfologische kaart maakt het gebied deel uit van een getijoeverwal (3K34). Op de bodemkaart staat de zuidwestelijke helft als knippige poldervaaggrond in zavel (gMn58C) en de noordoostelijke helft als terp. Bekend is dat de terp van Oostrum is gelegen op een door kleiafzettingen overdekte dekzandkop. Deze is in het booronderzoek aangetroffen op een diepte variërend van 1,2 tot 1,5 meter beneden het maaiveld.

Tijdens het booronderzoek is verder vastgesteld dat op de (overwegend intacte) top van het pleistocene zand een dun veenlaagje aanwezig is. Tussen de top van het zand en het veen is een uiterst dun laagje klei waargenomen, wat er op duidt dat de zee ten tijde van de vorming van het veenmoeras in perioden van hoog water rijkte tot in het plangebied. Op het veen ligt tot aan het maaiveld een pakket zware klei. Deze klei bestaat van onder naar boven uit een pakket natuurlijke klei, een terplaag en een geroerde laag.

Archeologie

Noordelijk van het plangebied Heechswai 8 ligt de dorpsterp van Oostrum die dateert uit de periode ijzertijd laat - middeleeuwen. Op Figuur 3 is zichtbaar dat de zuidelijke rand van de terp door het plangebied loopt. Tevens is vastgesteld dat op het zand onder de terp al tijdens de late steentijd bewoning was. In 1957 werden in de Skoalstritte de eerste archeologische resten daterend uit de late steentijd aangetroffen (waarneming 31891). Op het noordwestelijke deel van de terp van Oostrum is in 2006 archeologisch onderzoek uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Er werden vuurstenen artefacten en scherven aardewerk gevonden uit het neolithicum, behorende tot de trechterbekercultuur (waarnemingen 423037 en 436895).

Uit het booronderzoek is gebleken dat de top van het pleistocene zand intact is en geschikt is geweest voor bewoning in de steentijd. Verder zijn in de boven genoemde terplaag enkele kleine fragmenten middeleeuws kogelpotaardewerk en een fragment bot aangetroffen.

Figuur 3. Oostrum, Heechswei 8: uitsnede van de Friese Archeologische Monumentenkaart Extra (FAMKE). De periode ijertijd - middeleeuwen. Het plangebied is rood omlijnd.

Historische geografie

Plangebied Heechswei 8 staat op de kadastrale kaart van 1811-1832 (niet afgebeeld) als onbebouwd akkerland. Op de topografisch-militaire kaart van 1854 (zie Figuur 4) is deze situatie nog onveranderd. Op de eerstvolgende kaart uit 1930 staat er een boerderij (zie Figuur 4). Op latere kaarten zijn er kleine aanpassingen in de erfgrans en in de gebouwen.

Figuur 4. Oostrum, Heechswei 8: uitsnedes van topografische kaarten uit 1854 (links) en 1930 (rechts). Het plangebied is rood omlijnd.

2.2 Archeologische verwachting

De regio van Oostrum heeft, zoals we hierboven constateerden, tot het eind van het neolithicum en mogelijk nog tot in de vroege bronstijd een dekzandgebied gekend. Door oprukkend veenmoeras en zee werd het bewoonbare gebied steeds kleiner en raakte het steeds verder geïsoleerd. Omstreeks het laat-neolithicum en mogelijk de vroege bronstijd verdrong het gebied in een uitgestrekt veenmoeras. Hierna veranderde het in een getijdengebied van de zee. Vindplaatsen uit periodes tot en met de vroege bronstijd, met name uit het laat-paleolithicum, mesolithicum en het neolithicum, kunnen dus onder de klei, op en in het pleistocene zand worden aangetroffen.

Vanaf de midden ijzertijd kon met in het getijdengebied op de hoger gelegen delen wonen op vlaknederzettingen. Vanaf de late ijzertijd (begin van de jaartelling) is de bevolking in de getijddevlakte, nederzettingen gaan bouwen op terpen. Deze terpen werden in de loop der tijden meer en meer opgehoogd. Daarom kunnen we in de terplagen boven het pleistocene zand vindplaatsen verwachten vanaf de periode late ijzertijd tot en met de nieuwe tijd.

Noordelijk van plangebied Heechswai 8 ligt de dorpsterp van Oostrum die dateert uit de periode ijzertijd laat - middeleeuwen. De niet afgegraven delen staan op de archeologische monumentenkaart als terreinen van zeer hoge archeologische waarde

Het plangebied staat op de kadastrale kaart van 1811-1832 als onbebouwd akkerland. Op de topografisch-militaire kaart van 1854 is deze situatie nog onveranderd. Op de eerstvolgende kaart uit 1930 staat er een boerderij. Op latere kaarten zijn er kleine aanpassingen in de erfgrans en in de gebouwen (Bongers, 2015).

Uit het booronderzoek van De Steekproef is gebleken dat zich in het plangebied middeleeuwse terplagen bevinden, waardoor de aanwezigheid van (resten van) een voorloper van de huidige boerderij niet uit te sluiten valt (situatie voor 1811-1832). Ook de vondsten van middeleeuws kogelpotaardewerk wijzen daarop. Omdat in de directe omgeving vondsten uit de steentijd bekend zijn en het pleistocene zand onder de terplagen nog redelijk gaaf aanwezig is en in de meeste boringen podzolvorming liet zien, valt ook de aanwezigheid van een vindplaats uit de steentijd niet uit te sluiten.

3. Veldonderzoek

3.1 Werkwijze

De archeologische begeleiding heeft bestaan uit het begeleiden van de sloopwerkzaamheden van de in de grond aanwezige funderingen en het uitgraven van de nieuwe bouwput. De bovengrondse sloopwerkzaamheden zijn niet begeleid.

Het veldwerk is uitgevoerd conform de eisen opgesteld in het Programma van Eisen en de KNA 3.3. Tijdens de begeleiding is door een graafmachine laagsgewijs verdiept in lagen van circa 5 tot 10 centimeter, tot de onderkant van de aanwezige funderingen werd bereikt. Hierna zijn de oude funderingen verwijderd en is vanuit de sleuf rondom de oude fundering de bouwput verder uitgegraven. Het hierdoor ontstane vlak is gedocumenteerd en op basis van de bevindingen is op drie plekken een profiel gedocumenteerd. Binnen de muren van de gesloopte bebouwing waren twee septictanks en een kelder aanwezig. Deze zijn voorafgaand aan het verwijderen van de funderingen en het aanleggen van de bouwput verwijderd. De septictanks en de kelder reikten tot een diepte van respectievelijk circa 1,5 tot 1,8 meter beneden maaiveld. De locaties van deze tanks en kelder zijn op de vlaktekening (Appendix II) zichtbaar als twee ovale en een rechthoekige verstoring.

3.2 Resultaten van het onderzoek

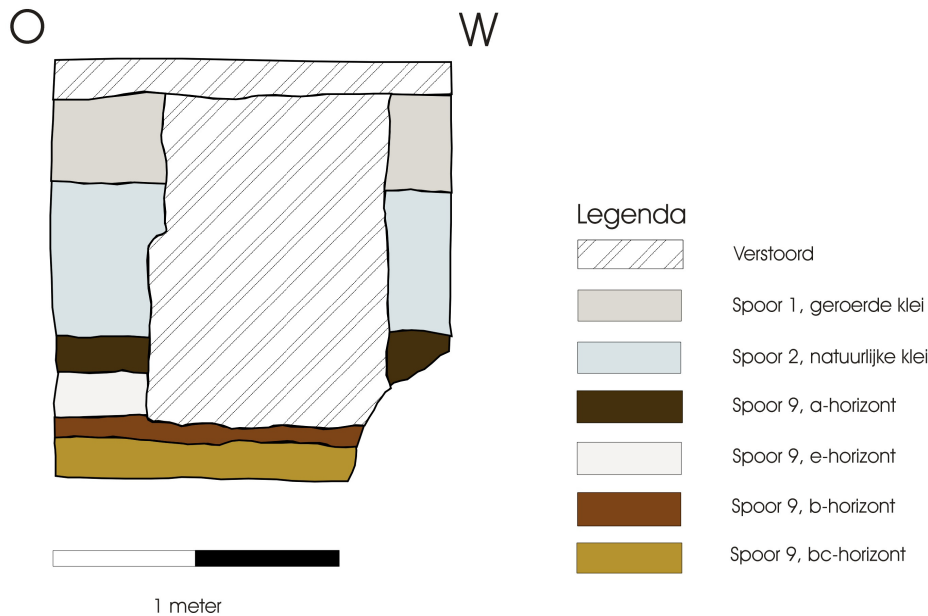
Inleiding

Tijdens de archeologische begeleiding is in het vlak de zuidelijke rand van de terp aangetroffen. De toplagen waren als gevolg van de bebouwing sterk verstoord. In de oostelijke putwand is een waterput aangetroffen. Op drie plekken is een profiel gedocumenteerd, waardoor zowel de natuurlijke bodemopbouw als de (nog aanwezige) opbouw van de terp is gedocumenteerd.

Fysische geografie

Ter plekke van één van de septictanks is profiel 1 gedocumenteerd (zie Figuur 5). De bodemopbouw bestaat van boven naar onder uit betonplaat, opgevolgd een verstoord kleipakket van circa 30 centimeter dikte (spoor 1). Hieronder bevindt zich een natuurlijk kleipakket met ijzervlekken en wortelresten (spoor 2). De dikte van deze natuurlijke kleilaag bedraagt circa 60 centimeter. Onder deze kleilaag bevindt zich dekzand met een intact podzolprofiel. Het podzolprofiel bestaat uit een humeuze toplaag van circa 12 centimeter (A-horizont), opgevolgd door een uitspoelingslaag (E-horizont) van circa 16 centimeter dikte. Hieronder bevindt zich een dunne inspoelingslaag van circa 10 centimeter dikte (B-horizont). Onder de uitspoelingslaag is een geleidelijke overgang zichtbaar van de inspoelingslaag naar het onderliggende, niet in de podzolering opgenomen dekzand. Deze laag wordt de bc-horizont genoemd. Het uiteindelijke dekzand (C-horizont) is niet in het profiel zichtbaar.

De waargenomen bodemopbouw komt sterk overeen met de opbouw zoals die is waargenomen tijdens het inventariserend veldonderzoek (Bongers 2015). De dunne veenlaag dat tijdens het booronderzoek is aangetroffen op de overgang van het dekzand naar de kleiafzettingen, is in profiel 1 niet aanwezig. Mogelijk is deze ter plekke weggeërodeerd vanaf het moment dat het plangebied onder invloed van de zee regelmatig overstroomde.

Figuur 5. Profiel 1, de natuurlijke bodem opbouw van het plangebied direct ten zuiden van de waargenomen terpzool.

Archeologie

In het vlak is een duidelijke begrenzing van de terp aangetroffen. Deze begrenzing loopt min of meer diagonaal door de put, vanuit de zuidoostelijke zijde naar de noordwestelijke zijde. De vastgestelde begrenzing van de terp loopt enkele meters zuidelijk ten opzichte van de weergave van de grens op de FAMKE. De terplaag betreft een homogene bruingrijze laag bestaande uit sterk siltige klei, met houtskoolspikkels, kleine fosfaatvlekken en puinresten. Het betreft de zuidelijke zool van de dorps terp van Oostrum. Tijdens het booronderzoek is vastgesteld dat deze laag op de natuurlijke klei is opgeworpen. Omdat de bovenliggende lagen door de bebouwing sterk zijn verstoord, is sprake van de zool van de terp.

In de terpzool zijn geen sporen aangetroffen. Op basis hiervan kan vastgesteld worden dat op dit deel van de terp in het verleden geen bebouwing aanwezig is geweest. In de laag zijn enkele gefragmenteerde en sterk verweerde fragmenten kogelpotaardewerk aangetroffen (vondstnummer 1). Deze fragmenten kunnen gedateerd worden in de late middeleeuwen, meer specifiek vanaf de 12e tot en met de 14e eeuw.

Ook de aanwezigheid van puinresten duidt erop dat de laag niet ouder kan zijn dan de 12e/ 13e eeuw. Baksteen komt in het noordelijk kleigebied niet eerder voor. De techniek van het vervaardigen van baksteen is waarschijnlijk rond het begin van de 12e eeuw ontstaan onder invloed van Friese kloosterordes, die via contacten met Italië met deze techniek in aanraking kwamen. De verspreiding van baksteen kwam in Nederland op gang rond de overgang van de 12e naar de 13e eeuw.¹ In eerste instantie is sprake van een luxe product dat enkel gebruikt werd door de rijkere lagen in de samenleving. Vanaf de 13e eeuw werden in eerste instantie, vanwege de hoge prijs, enkel adellijke woningen, kerken, kloosters en woningen van rijke kooplieden in steden in baksteen opgetrokken.² Vanaf de 13e eeuw vindt een geleidelijke verstening plaats in de Nederlandse bouwkunde. In eerste instantie vond deze met name plaats in steden, om hiermee het

1 Bron: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kloostermop>

2 De kerktoeren van de kerk van Oostrum dateert uit de 13e eeuw (bron: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Nicolaaskerk_\(Oostrum\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Nicolaaskerk_(Oostrum)))

risico op stadsbranden te voorkomen. De verspreiding van baksteen over het platteland was een langduriger proces. Vanwege de hoge prijzen van baksteen, werd het ook veelvuldig hergebruikt.

De aanwezigheid van puinresten in de terpzool duiden erop dat een zekere verwerking van baksteen heeft plaatsgevonden. Omdat er geen sprake is van concentraties puin in de terpzool, lijkt het er meer op dat de puinresten mettertijd door de laag geploegd zijn, wat tevens een verklaring kan vormen voor het feit dat het aanwezige puin bijna uitsluitend in zeer kleine fragmenten in de laag aanwezig is.

Figuur 6. Homogene terplaag in het vlak. Foto genomen in oostelijke richting. Op de achtergrond de voorgevel van de schuur van de boerderij.

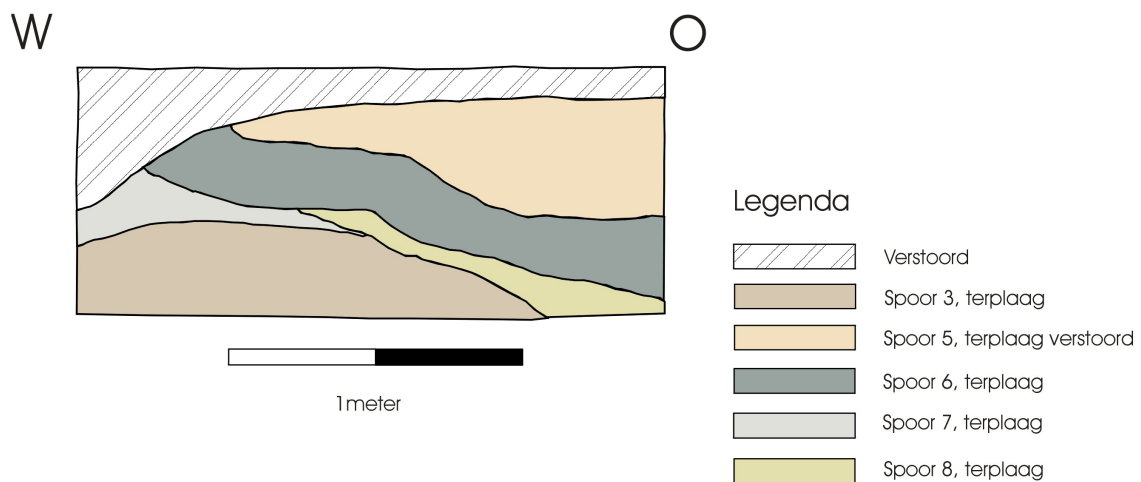
De aanwezigheid van zeer kleine puinresten en sterk verweerd en gefragmenteerd aardewerk in combinatie met de afwezigheid van sporen van bebouwing lijkt erop te duiden dat dit deel van de rand van de terp in gebruik is geweest als akker/ bouwland. Mogelijk is huisvuil gebruikt om dit deel van de terp op te werpen, of is dit gebruikt ter bemesting (of beide). Het ontbreken van jonger en ouder vondstmateriaal duidt op een laatmiddeleeuwse datering van de terpzool. Meer specifiek, tussen de 12e en 14e eeuw. In dit geval is er sprake van een uitbreiding van de bestaande terp.

De uitbreiding van de terp heeft plaatsgevonden in een periode waarin ook sprake is van de eerste bedijkingen van Oostergo. Met de aanleg van een doorlopende zeedijk rond Oostergo kwam voor een deel een einde aan de regelmatig terugkerende overstromingen van het land. Rond de 12e eeuw werd het mogelijk om zich te vestigen op de lagerliggende kweldervlakten. Wel bleven de akkers liggen op de hoger gelegen kwelderwallen en de flanken van de terpen. Rondom de terp strekten zich de lager gelegen gronden uit die voor akkerbouw een minder gunstige bodem hadden en die ook natter waren (knipklei). Deze gronden werden als weiland en hooiland gebruikt.³ De aanwezigheid van akkers op de terpen en op de hoger gelegen kwelderwallen is vaker vastgesteld (onder meer Pals 1999, pp. 139-140).

3 bron: www.lancewadplan.nl

Het is de vraag in hoeverre de vroegste dijken definitief de invloed van de zee buiten de binnendijks gelegen kwelders hield. Gerrets (2010, pp. 37) suggereert dat ze met name gezien moeten worden als zomerdijken, omdat het in die tijd van het jaar loonde het water buitendijks te houden. Het feit dat een terpuutbreiding ten behoeve van het verkrijgen van akkerbouwgrond, plaatsvindt in een periode waarin ook dijken worden opgeworpen, ondersteunt deze gedachte.

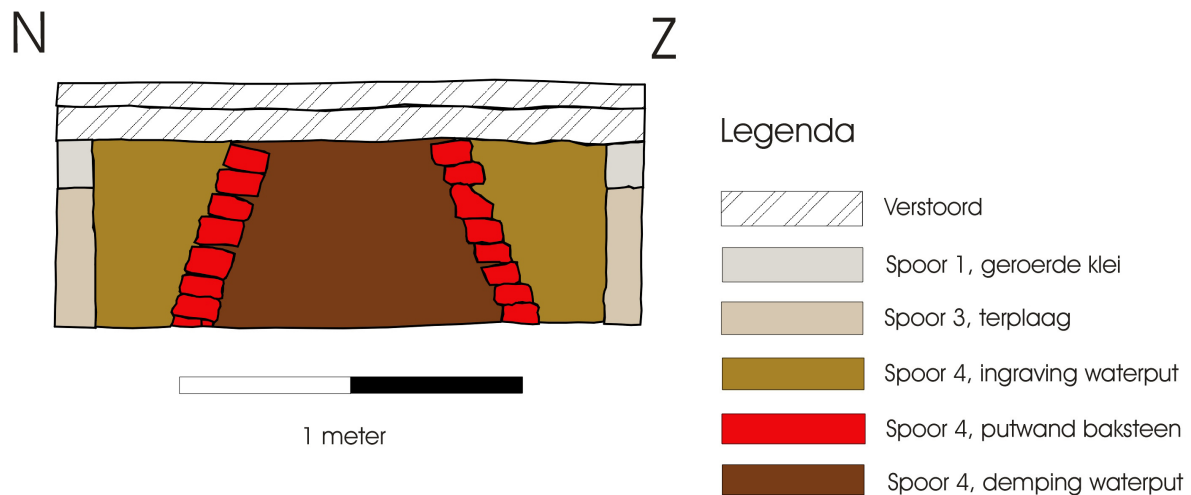
Slechts op één punt kon de terplaag in het profiel gedocumenteerd worden. Het betreft een deel van het noordprofiel van de bouwput. Hier waren de toplagen minder verstoord, omdat dit deel van de bouwput net buiten de contouren van de oude bebouwing viel. Over een breedte van twee meter, waarvan de oostelijke kant zich bevindt tegen de gevel van de bestaande boerderijschuur, is een profiel gedocumenteerd, waarin de terpopbouw het meest intact aanwezig is (zie Figuur 7). Van boven naar onder is zichtbaar: een verstoorde laag (tuin), deze wordt opgevolgd door een verstoorde terplaag (laag 5). Hieronder bevinden zich vier terplagen die in oostelijke richting lijken af te lopen (6 t/m 8 en 3). Het in het vlak waargenomen spoor 3 (terpzool) duikt vlak op circa 40 centimeter voor de gevel weg in het vlak. Deze gelaagdheid was in het vlak niet zichtbaar. In alle lagen is een sterke doorworteling aangetroffen, afkomstig van struiken in de tuin.

Figuur 7. Profiel 3, gedocumenteerd in het noordprofiel, tegen de gevel van de boerderijschuur.

In de oostelijke putwand is een uit bakstenen opgetrokken waterput doorsneden (zie Figuur 8). Waargenomen zijn een ingraving, een naar boven taps toelopende putwand van klinkend hard gebakken putstenen en een demping met een zeer losse structuur. De top van de waterput is direct onder een deels verwijderde betonplaat aangetroffen. Duidelijk zichtbaar is dat de ingraving van de waterput de verstoorde toplaag doorsnijdt (spoor 1, zie ook Figuur 5) en direct aansluit op het cunetzand onder de betonplaat. In de waterput is geen archeologisch materiaal aangetroffen, echter op basis van de stratigrafie kan geconcludeerd worden dat de put niet oud is. Waarschijnlijk dateert de put uit de 19e of 20e eeuw en is deze in het verleden in gebruik geweest bij de bestaande boerderij.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek kan vastgesteld worden dat de huidige in het plangebied aanwezige boerderij, de eerste bebouwing in het plangebied is. Deze is gebouwd tussen 1854 en 1930.

Figuur 8. Profiel 2, waterput in oostelijke putwand

Vondsten

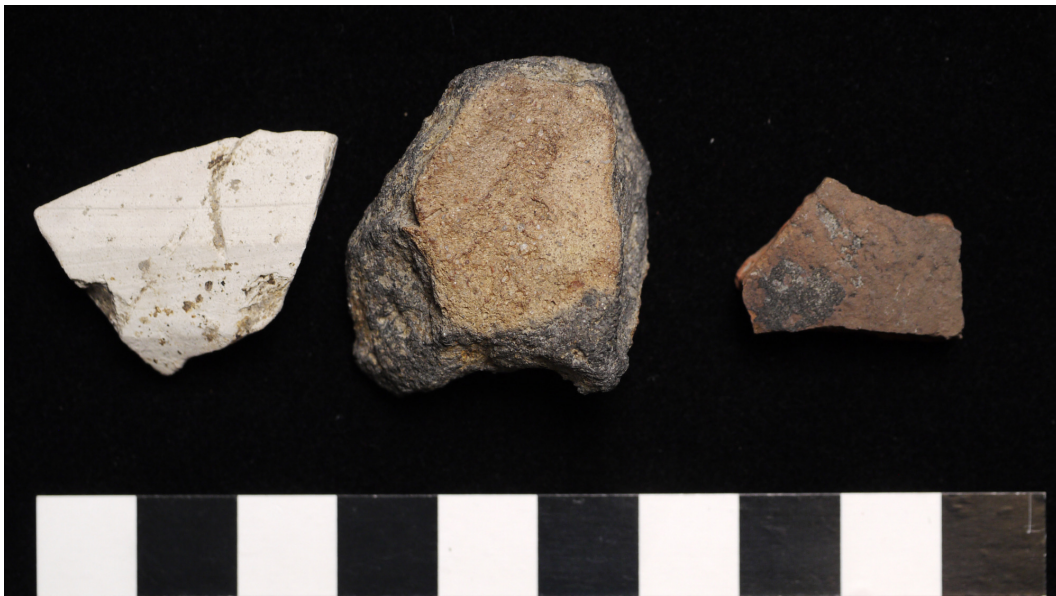
Het verzamelde vondstmateriaal bestaat uit aardewerk, baksteen, natuursteen en dierlijk botmateriaal. In Appendix III is een vondstdeterminatielijst opgenomen.

Het aardewerk, het dierlijk botmateriaal, de natuursteen en het kleine fragment baksteen is afkomstig uit de terpzool (spoor 3). Het verzamelde aardewerk bestaat uit elf fragmenten kogelpotaardewerk en twee wandfragmenten gedraaid aardewerk. Kogelpotten zijn handgevormde, ronde potten met een eveneens ronde bodem (bolvormig) die ontstaan rond de 8e eeuw en in gebruik blijven tot en met de 14e eeuw. Het aangetroffen kogelpotaardewerk is zeer gefragmenteerd en verweerd en bestaat uitsluitend uit dunwandig en (zeer) hard gebakken aardewerk. Eén fragment betreft de overgang van de buik naar de hals. Zichtbaar is dat dit deel verdikt is ten opzichte van rand en buik. Op de overgang is een naad zichtbaar. Deze naad duidt erop dat de rand en de buik afzonderlijk van elkaar gemaakt zijn en later op elkaar bevestigd zijn. De fragmenten kunnen gedateerd worden in de late middeleeuwen (12e tot en met 14e eeuw).

Het gedraaid aardewerk is te gefragmenteerd en te verweerd om van een nauwkeurige type aanduiding te worden voorzien. Eén fragment behoort mogelijk tot een karolingisch bolpot (8e en/of 9e eeuw) of proto steengoed (13e eeuw). Het andere fragment is witbakkend en hard gebakken wandscherf (mogelijk pingsdorf). In de magering zijn zwarte inclusies zichtbaar, die kunnen duiden op een herkomst uit de omgeving van het Eifel gebergte (zie Figuur 9).

Het verzamelde baksteen bestaat uit een brok verweerd baksteen uit spoor 3. Het betreft het enige meer omvangrijke fragment baksteen uit deze laag dat is waargenomen en is daarom verzameld. Uit de putwand van de aangetroffen waterput is één baksteen meegenomen. Het betreft een hardgebakken taps toelopende baksteen met afmetingen van 21,5/19 bij 11 bij 5,5 centimeter.

Het overig vondstmateriaal bestaat uit twee fragmenten pijpbeen, waarvan één fragment mogelijk een vogelbot betreft. Uit de terpzool is een fragment onbewerkt vuursteen aangetroffen.

Figuur 9. aardewerk uit Oostrum: rechts een fragment karolingisch bolpot of proto steengoed, link een fragment witbakkend, hardgebakken aardewerk (mogelijk Pingsdorf), in het midden een fragment verweerd kogelpotaardewerk

4. Conclusies

Tijdens de archeologische begeleiding te Oostrum is een deel van de zuidzijde van de dorpsterp van Oostrum aangetroffen. Het gedocumenteerde vlak betrof de onderkant van de in het plangebied aanwezige deel van de terp. De toplagen waren grotendeels verstoord. Vandaar dat gesproken kan worden van de terpzool. Slechts over een afstand van twee meter in de noordelijke putwand kon een profiel gedocumenteerd met daarin meerdere terplagen. Dit profiel heeft geen extra inzichten opgeleverd, behalve dat de lagen in oostelijke richting lijken af te lopen.

De aangetroffen terpzool betreft een uitbreiding van de dorpsterp, die op basis van aardewerk gedateerd kan worden tussen de 12e en 14e eeuw. In het vlak zijn geen sporen van bewoning aangetroffen. Op basis van het ontbreken van deze sporen en het feit dat het vondstmateriaal in een uiterst gefragmenteerde en verweerde conditie verkeerd en door de hele laag aanwezig is, zonder in sterke concentraties voor te komen, lijkt te duiden op het gebruik van dit gedeelte van de terp als akker. De aanwezigheid van akkers op terpen en de hoger gelegen kwelderruggen is ook tijdens eerdere onderzoeken vastgesteld.

Opvallend is dat sprake is van een terpuitbreiding in een periode waarin ook de eerste dijken worden aangelegd. Waarschijnlijk functioneerden de vroegste dijken voornamelijk als zomerdijken, en konden de kwelders gedurende de herfst en winter alsnog overstromen.

Naast een terp is een waterput aangetroffen die op basis van stratigrafie gedateerd kan worden in de 19e of 20e eeuw en heeft toebehoord tot de vroegere bewoning van de huidige in het plangebied aanwezige boerderij.

4.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Op basis van het uitgevoerde onderzoek kunnen de in het PvE gestelde onderzoeksvragen als volgt worden beantwoord:

1. Wat is de aard, datering en conserveringsgraad van de aanwezige archeologische resten?

De aard van de archeologische resten bestaat uit terplagen en een subrecente waterput. Omdat de toplagen in het plangebied door bebouwing zijn verstoord is in het vlak enkel de zool van de terp aangetroffen. Op basis van vondstmateriaal kan de terpzool gedateerd worden tussen de 12e en 14e eeuw. De conserveringsgraad is slecht te noemen, vanwege de sterke verstering van de bodem in het plangebied.

2. In hoeverre is de begrenzing van de terp vast te stellen?

De zuidelijke begrenzing van de terp is in het vlak waargenomen en loopt vanuit de zuidoostelijke zijde naar de noordwestelijke zijde, enkele meters zuidelijk ten opzichte van de weergegaven van deze grens op de FAMKE.

3. Uit welke lagen is de terp opgebouwd en zijn deze te dateren?

In het overgrote deel van het vlak is enkel de terpzool aangetroffen. De hier bovenliggende lagen zijn overwegend verstoord. Slechts in één gedeelte van de noordelijke putwand kon een strook van twee meter breedte met enkele terplagen gedocumenteerd worden. Deze lagen zijn alle te dateren in de late middeleeuwen of later.

4. Zijn er op of in de top van het pleistocene zand ook sporen van menselijke activiteiten gevonden?

In de top van het pleistocene zand zijn geen sporen van menselijke activiteiten gevonden.

5. Zo ja: waaruit bestaan deze en zijn deze te dateren?

Niet van toepassing.

6. Zijn er sporen aanwezig van oude terreinindeling (sloten, bijgebouwen, water- en of beerputten etc.)?

In het vlak zijn geen sporen aangetroffen. Op basis van de aanwezigheid van sterk gefragmenteerd en verveerd aardewerk en puin, de aanwezigheid van dit materiaal verspreid door de hele laag en het ontbreken van sporen, duidt op een functie als akker van dit gedeelte van de terp.

7. Zijn er sporen aanwezig van voorgangers van de huidige boerderij op de terp aan de Heechswei 8? Zo ja, zijn deze te faseren en/of dateren?

Er zijn geen sporen aanwezig van voorgangers van de huidige boerderij. Zoals bij vraag 6 is beschreven, lijkt dit deel van de terp gedurende de late middeleeuwen in gebruik te zijn geweest als akker. Op het oudst bekende kaartmateriaal waar het plangebied op voorkomt (kadastraal minuutplan 1811-1832), staat geen bebouwing aangegeven, net al op een kaart uit 1854. Pas op kaartmateriaal uit 1930 staat de huidige boerderij aangegeven. Het ontbreken van sporen duidt er op dat in het plangebied ook voor 1811 geen bebouwing aanwezig is geweest. De huidige boerderij is waarschijnlijk de eerste bebouwing in het plangebied. De bouw van de boerderij heeft ergens tussen 1854 en 1930 plaatsgevonden.

4.2 Advies

Het onderzoek betrof een archeologische begeleiding volgens protocol opgraven. Het plangebied is na afronding van het veldwerk in overleg met de bevoegde overheid vrijgegeven. Een advies is daarom niet van toepassing.

Op basis van het uitgevoerde onderzoek is vastgesteld dat de zuidelijke grens van de dorps terp van Oostrum enkele meters zuidelijker ligt dan op de FAMKE staat aangegeven. Dit heeft gevolgen voor de archeologische verwachting voor de gebieden direct oostelijk en westelijk van het plangebied. Het is wenselijk de zuidelijke begrenzing van de terp in een volgende actualisering van de FAMKE aan te passen.

Wij wijzen erop dat indien er bij de verdere uitvoering van graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische grondsporen worden aangetroffen en/of vondsten worden gedaan, deze conform de Monumentenwet 1988 artikel 53 & 54 direct dienen te worden gemeld. Het is wenselijk dit eveneens te melden bij de gemeente Dongeradeel en de provinciaal archeoloog van de provincie Fryslân, dr. G.J. de Langen.

Literatuurlijst

Bongers, J., 2015. Oostrum, Heechswei 8. Een Inventariserend Veldonderzoek. Steekproefrapport 2015-01/04.

Gerrets, D.A., 2010. Op De Grens van Land en Water: Dynamiek van Landschap en Samenleving in Frisia Gedurende de Romeinse tijd en de Volksverhuizingstijd. Groningen Archaeological Studies 13, Barkhuis, Groningen.

Pals, J.P., 1999. Preliminary notes on crop plants and the natural and anthropogeneous vegetation. In: *The excavations at Wijnaldum: reports on Frisia in Roman and Medieval Times*, red. Besteman et al. A.A. Balkema/Rotterdam/Brookfield. pp. 139-149.

Kaartmateriaal:

Friese Archeologische Monumentenkaart Extra (FAMKE)

Historisch kaartmateriaal 1854 en 1930 via www.watwaswaar.nl

Topografische dienst kadaster: kadata.kadaster.nl

Internet:

www.wikipedia.org

www.lancewadplan.nl

Appendix I: Archeologische Periode-indeling

paleolithicum:

paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC

mesolithicum:

mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC

neolithicum:

neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC

bronstijd:

bronstijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC
bronstijd midden:	1.800 - 1.100 vC
bronstijd midden A:	1.800 - 1.500 vC
bronstijd midden B:	1.500 - 1.100 vC
bronstijd laat:	1.100 - 800 vC

Saalien: 370.000 – 130.000 BP

Eemien: 130.000 – 115.000 BP

Weichselien

Vroeg-Weichselien:	115.000 – 73.000 BP
Midden-Weichselien:	73.000 – 13.000 BP
Laat-Weichselien:	13.000 – 10.000 BP

ijzertijd:

ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
ijzertijd midden:	500 - 250 vC
ijzertijd laat:	250 - 12 vC

romeinse tijd:

romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC

middeleeuwen:

middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC

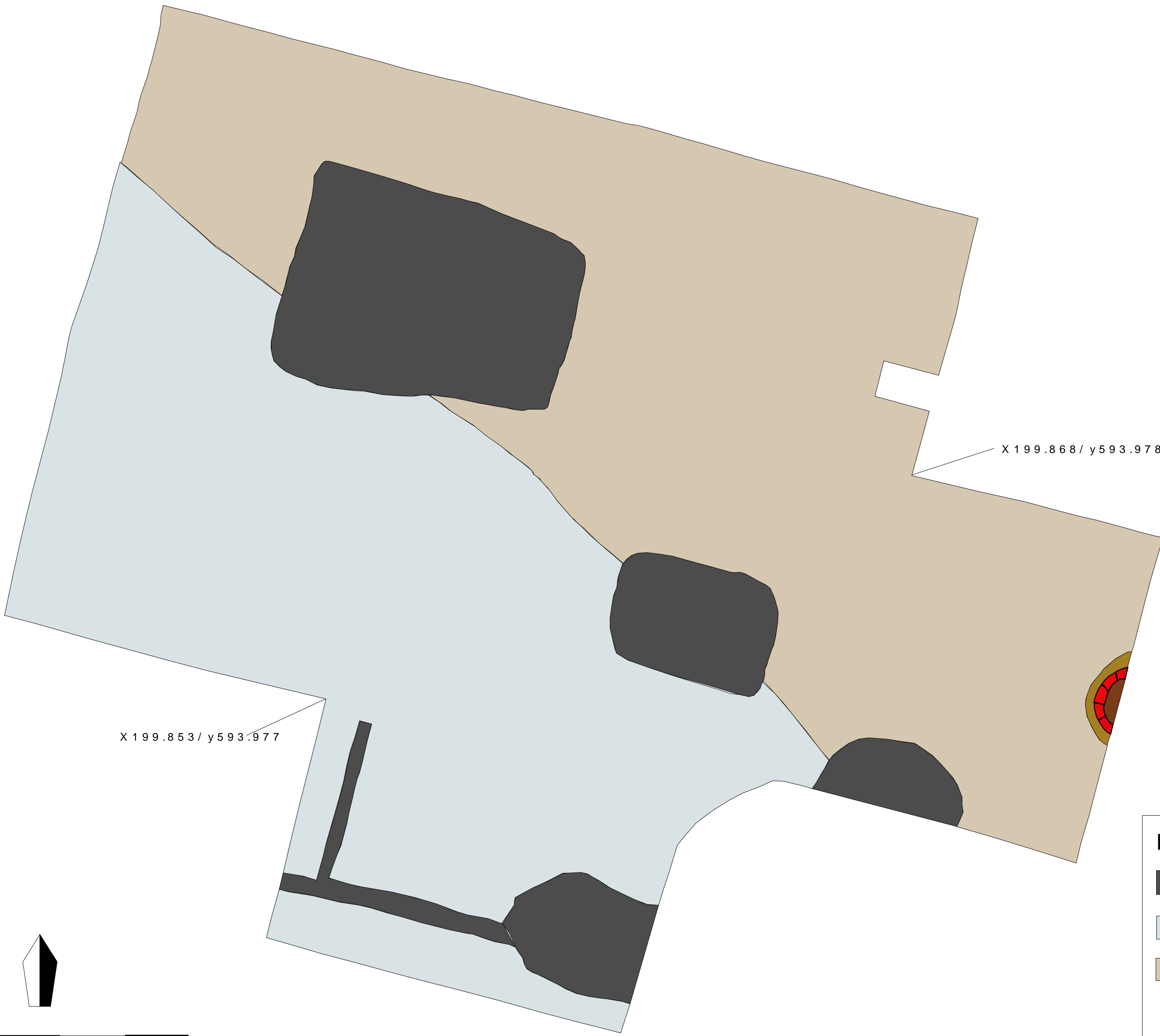
nieuwe tijd:

nieuwe tijd A:	1.500 - 1.650 nC
nieuwe tijd B:	1.650 - 1.850 nC
nieuwe tijd C:	1.850 – heden

vC.: voor Christus

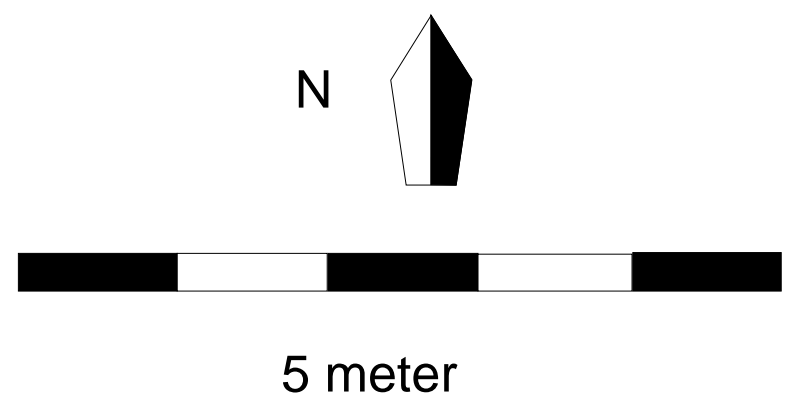
nC: na Christus

BP: Before Present; Present = 1950

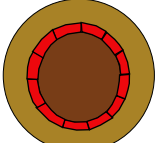

X 199.853 / y 593.977

X 199.868 / y 593.978

Legenda

- Verstoord
- Natuurlijke klei
- Terpzool
- Waterput

